

ՇԻՐԱԿ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆ ԻԲՐԵԻ
ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԱՆԻՇ*

Հայկական Ցեղասպանութենէն մագապուրծ խլեակներ, հաստատուելով Միջին Արեւելքի արաբական երկիրներուն մէջ, իրենց ամօրեայ կենցաղային ամէնատարրական կարիքները հոգալու կողքին, լծուեցան իրենց պապենական կեանքը վերակերտելու ճիգին: Անոնք վերակառուցեցին նոր կեանք, նոր ամօրեայ, նոր ինքնութիւն, որ նման ըլլալով հանդերձ պապենական հողի նախաեղեռնեան ինքնութեան, բնականաբար, տարբեր էր անկէ:

Իրենց անցեալի կեանքը վերստին, նորովի ապրելու իրենց ճիգին մէջ, այս խլեակները, իբրեւ հրապարակային դրսեւորում իրենց անօտարելի, վերակերտուող ինքնութեան, իրենց ՆՈՐ բնակավայրերուն տուին հին, պապենական ծննդավայրին անունը՝ Նոր Միս, Նոր Ատանա, Նոր Զեյթուն, Նոր Այնթապ, Նոր Հաճըն եւն.: Նոյնն ըրին իրենց հայրենակցական թերթերուն՝ Նոր Մալաթիա, Նոր Մեքաստիա, եւն.: Իրենց գաւակներուն եւս տուին կորուսեալ ծննդավայրին անունը՝ Տարօն, Սասուն...: Ոմանք իրենց կորուստի ցաւի ինքնութեանական դրսեւորումը տարին ընդհանրացումներու շտեղայնացուցին, չառնմանափակեցին անմիջական, միայն իրենց վերաբերող իրողութեամբ: Անոնք անձնական այդ կորուստի ցաւին ինքնութեանական դրսեւորումը վերածեցին համայնական կորուստի ցաւի եւ իրենց գաւակներուն տուին Անի, Նաիրի, Հայաստան, Արաքս անունները, թերթը կոչեցին *Արարատ, Մասիս, Հայրենիք*, շարժապատկերի սրահները անուանեցին Գերմանիկ¹, Սեւան, Արաքս, Երեւան², եւն.: Հաւաքական ինքնութեան հայրենակարօտի իբրեւ դրսեւորում, անոնք կազմակերպական մասնաճիւղեր, մարզախումբեր եւս անուանեցին պատմական Հայաստանի հին ու նոր տեղանուններով:

Տեղանուններու նոր «դերստանձնում»-ի այս երեւոյթը կարելի է դիտել իբրեւ դիմադրական ինքնութենէն դէպի ծրագրային ինքնութեան անցում կամ գէթ այս երկուքի ընդելուզում: Արդարեւ, իր *The Power of Identity*³ գիրքին մէջ, Քասթելզ ինքնութեան երեք խմբաւորում կը սահմանէ. Օրինականացնող (*legitimizing*), Դիմադրական (*resistant*) եւ Օրագրային ինքնութիւն (*project identity*): Ըստ Քասթելզի Դիմադրական ինքնութիւնը «կը յառաջացուի այն դերակատարներուն կողմէ, որոնք արժեզրկուածութեան պայմաններու կամ դիրքերու վրայ կը գտնուին, եւ որոնք խարանձած են տիրողի տրամաբանութեամբ: Անոնք դիմադրութեան եւ գոյատեւումի խրամատներ կը կերտեն, սկզբունքօրէն տարբերուելու համար անոնցմէ կամ հակադրուելու անոնց, որոնք [իրենց] ընկերութեան հաստատու-

* Հոդվածն իբրեւ զեկուցում ներկայացվել է Գյումրիում 2013թ. հոկտեմբերի 4-6-ը կայացած «Պատմամշակութային ժառանգություն եւ արդիականություն» միջազգային գիտաժողովում:

¹ Այս շարժապատկերասրահը հիմնուած է 1956ին նախ իբրեւ թատերասրահ, Պուրճ Համուտի մէջ: Գարճ ժամանակ ետք, ան վերափոխուած է շարժանկարի սրահի (Դաւիթ Էվերէկչեան, Թատերայուշեր եւ Լիւթեր Լիբանանահայ Թատրոնի Պատմութեան, Պէրոլթ, Տպ. Սեւան, 1973, էջ 110-117):

² Այսպէս էին անունները Պուրճ Համուտի մէջ 1950-ականներու կէսերէն մինչեւ 1970-ականները գործող շարժապատկերի սրահներուն:

³ Manuel Castells, *The Power of Identity. The information Age: Economy, Society, and Culture*, Volume II, 2nd ed., Wiley-Blackwell, 2010:

թիւները կը ներթափանցեն»։ Քաթեղ Երազրային ինքնութիւնը կը բացատրէ հետեւեալ կերպ. «Երբ ընկերութեան դերակատարներ իրենց մշակութային հումքի հիմքին վրայ կը կառուցանեն նոր ինքնութիւն մը, որ կը վերասահմանէ իրենց տեղը ընկերութեան մէջ. այսպէսով անոնք կը ձգտին փոխակերպել ընդհանրական ընկերային կառոյցը: Այսպիսի պարագայ է, օրինակի համար, երբ ֆեմինիզմը դուրս կ'ելլէ կանանց ինքնութեան եւ կանանց իրաւունքներու դիմադրական խրամատներէն, որպէսզի մարտահրաւէր կարգայ հայրիշխանութեան...»⁴:

Տեղանունները անձնանուններու վերածելու գործընթացը դադար չունեցաւ: Ան վերափոխուած շարունակուեցաւ. սկսան օգտագործուիլ տեղանուններ, որոնք աւելի առնչուած էին խորհրդային Հայաստանին, ինչպէս՝ Երեւան, Թալին, իբրեւ հայուն հաւաստիացումը իր հայկական ինքնութեան ազգային-քաղաքական յանձնառութեանց⁵:

Սակայն, Սփիւքի առաջին տասնամեակներուն իսկ ծայր առած խորհրդայնասէր եւ հակախորհրդային հոսանքներու ծանր պայքարի երեւոյթը, մանաւանդ Պաղ Պատերազմի ալլամերժ տարիներուն, նոր գունատրում տուաւ տեղանուններու օգտագործումի գործընթացին եւ շրջափոխեց ինքնութեան դրսեւորումի այս իւրօրինակ հոսանքը, մանաւանդ որ այդ անուններու օգտագործումը կամայ-ակամայ նոր ենթիմաստ զգեցաւ:

Հայրենասիրութիւնը ազգայնականութեան, հայապահպանումի այս գործօնը, ինքնութեան իւրայատուկ այս դրսեւորումը, անտեղիտալի փաստ էր Սփիւքին մէջ: Ըսինք արդէն, հայկական ինքնութիւնը անօտարելի էր Նոյնին մագապուրծ մնացորդացի սերունդին եւ անոր յաջորդող երկու սերունդներուն համար: Միւս կողմէն, սակայն, Արտասահմանը քաղաքականապէս հակախորհրդային էր կամ կը գտնուէր Արեւմտարեւելյան քաղաքական իշխանութեան տակ: Հայրենասէր սփիւքահայը, չուզելով հանդերձ համայնավար որակուիլ, չուզեց նաեւ հրաժարիլ ինքնութեան բացայայտ իւրօրինակ դրսեւորում հանդիսացող խորհրդահայ տեղանունները իբրեւ անձնանուն գործածելու ձգտումէն:

Եւ քանի որ խորհրդային Հայաստանի մայրաքաղաք Երեւան անունը կրնար գործածողը կամայ ակամայ, ճիշդ թէ անճիշդ՝ համայնավար որակել, հայրենասէր պէրութեանայը, խորհրդայնասէր ըլլալով կամ չըլլալով, չուզեց այդպիսի քաղաքական պիտակաւորում ունենալ, մանաւանդ, ինչպէս ըսինք, արեւմտեան քաղաքական ազդեցութեան գօտի հանդիսացող Արտասահմանին մէջ, չվտանգելու իր ապահովութիւնը, տնտեսական շահերը, եւն.: Ան պէտք էր «հնարէր»-գտնէր տեղանուններու օգտագործման համապատասխան, անվնաս եւ միաժամանակ նպատակին ծառայող լուծումներ:

Նոր, ընդհանրացող ուժ ունեցող, հինն ու նորը մէկտեղող, անկողով հայրենասիրութիւն դրսեւորող, անձնանունի գեղագիտական որակ ունեցող, բայց եւ իբրեւ տեղանուն քաջածանօթ այս յատուկ անունի որոնումի աշխատանքին մէջ, կարգ մը սփիւքահայեր կանգնեցան Շիրակ տեղանունին առջեւ:

⁴ Քաթեղ, էջ 8:

⁵ Այս երեւոյթին ժամանակակից դրսեւորումներէն են Պէրութի մէջ տարածում գտած Արագ, Մեղրի, Սանահին, Ալագեաց, Արին, Արփա, Մեւան, Կարին, Թալին, Արգինա, Վանի, Վանիկ, Լոռի անունները: 1988ի երկրաշարժի ալ անարձագանգ չմնաց այս առումով. Պէրութի մէջ իբրեւ իզական անձնանուն սկսաւ գործածուիլ Սպիտակ անունը: Իսկ Ղարաբաղեան ազատագրական պայքարի իբրեւ իւրօրինակ արձագանգ սկսած են ի յայտ գալ Վարանդա, Արցախ, Շուշի եւ նման անձնանուններ:

Դժուար է փաստել, թե Շիրակ տեղանունը Սփիւոքեան տարիներուն է, որ **ձեռք բերաւ** Հայաստանը խորհրդանշող յատկանիշ: Բայց կարելի է պնդել, որ Շիրակ տեղանունը ունէր իր մէջ այնքան ուժ եւ յատկութիւն, որ կարելի եղաւ զայն վերածել «**Նոր Հայաստան Աշխարհը**» խորհրդանշող-դրսւտորոգ անձնանունի:

Այլ խօսքով, իրաւ ալ, Շիրակ տեղանունը Սփիւոքեան ժամանակահատուածի կեանք մը ունենալէ առաջ ունեցած էր նախաեղեռնեան կեանք: Պարզապէս, այդ անունին հանրային օգտագործումը վերջին հարիւրամեակին յատկանշական եղափոխութիւն ապրած է եւ պատեն առիթին ձեռք բերած նոր յատկանիշ: Օրինակ, Ալիշան, իր *Շիրակ* գիրքին մէջ կը հիմնադրէ, թէ ինչու անդրադարձած է Շիրակին. «*Շտրեցաւ Շիրակ գաւառ Այրարատայ վասն բազմակերպ նոր եւ հին յիշատակաց իւրաց, միանգամայն եւ վասն ճոխագոյն մնացածոց կիսականգուն շինուածոց եւ արձանագրութեանց, զորս առաւելապէս է գտանել աստանօր ի կենսակիր, մեռելան Անի, որ երկակի եւս կերպարանօքն յինն դարուց հետէ առաջին դէմք Հայ երկրի հանդիպի նկատողացն զնոյն. որոյ՝ եւ ըստ բաղդի՝ կային առ ձեռն պատրաստ պատկերք երեւցուցիչք*»⁶: Հուսկ, ան կ'աւելցնէ՝ «Անի, կեդրոնանայ եւ կուրծք Շիրակայ»⁷: Նախաեղեռնեան տարիներուն արդէն Շիրակ տեղանունը ունեցեր էր այլ կիրառութիւն. Շիրակ անունով կոչուած էր 1905-1907-ին Գանձիրէ, ապա 1909-ին Պոլիս հրատարակուած եւ Թեքէեան-Կիւրճեան-Արփիա-րեանին վերաբերող *Շիրակ Քաղաքական եւ Հասարակական Հանդէսը*: Նոյն անունով հանդէս լոյս տեսած էր նաեւ Եղեռնէն ետք՝ Պուենոս Այրեսի մէջ, 1933-36-ին եւ Պէրուի մէջ 1956-ին: *Հայկական Սովետական Հանրագիտարանը* կ'ընդգծէ, թէ՝ «*Հետմ Շ. Հռչակուած էր յատկապէս առաւտ ցորենով*»⁸: Իսկ Սիմոն Սիմոնեանի հեղինակած եւ ոչ միայն Լիբանանի, այլեւ շրջանի այլ երկիրներու հայ սերունդներ թրծած *Հայոց Պատմութիւն* դասագիրքերու շարքը, Շիրակը կը ներկայացնէ իբրեւ բերրիութեան, առատութեան, ընդարձակ դաշտավայր: Շատերու մտքին մէջ է վերոյիշեալ դասագիրքին հանրածանօթ տողը՝ «Եթէ դուն ունիս Շարայի որկորը, մենք չունինք Շիրակի ամբարները»⁹:

Մեքոտաբանական հարցեր. Նիւթս կը վերաբերի այս եղափոխութեան պէրութեան դրսւտորումներէն երկու փաստերու լուսաբանման՝ պատմական համաոտ ենթանողով մը: Անոնցմէ առաջինը Շիրակ Տպարան-Հրատարակչատուն-Գրատունն է, իսկ երկրորդը՝ Շիրակ Վաճառատունն է: Տարակոյս չունինք, որ լիբանանայ տնտեսա-մշակութային իրականութեան մէջ եղած են ուրիշ հաստատութիւններ եւս՝ Շիրակ անուանումով: Դժբախտաբար, սակայն, անոնցմէ միայն մէկուն մասին մանր տուեալ մը կը ցանք յայտնաբերել: Ատիկա կը վերաբերի 1939-ին գործող Patisserie Shirakին¹⁰ ծաղարան, կամ անուշավաճառ Շիրակին, որ գոյութիւն չունի այսօր:

Նիւթիս համար օգտագործած են գրաւոր, բանաւոր եւ տպագիր աղբիւրներ: Կատարած են նաեւ հարցազրոյցներ: Զեկոյցս սպառիչ չէ, այլ կ'արտացոլացնէ յարաբերաբար տարածուած իրականութեան մը «Շիրակ»-եան երեսակը:

⁶ Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, «Յառաջաբան», Շիրակ Տեղագութիւն Պատկերացոյց, Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1881, էջ 1:

⁷ Նոյն տեղում, էջ 2:

⁸ «Շիրակ», Հայկական Սովետական Հանրագիտարան, Հ. 8, Եր., 1982, էջ 512:

⁹ Սիմոն Սոմֆինեան, Հայոց Պատմութիւն, Գ. Տարի, Տարրական, Է. տպագրութիւն, Հրտ. Աւետ, Պէրուի, տպարան Մեւան, 1970, էջ 12-13:

¹⁰ Վահէ Սամուէլեան, Հայ Անցեալը՝ Լուսանկարներով, Բ. Գիրք, Եր., Վարդէրատ տպարան, 2013, էջ 178:

Եիրակ Տպարան-Հրատարակչատուն-Գրատուն¹¹.

Տպարանի հիմնադիր Կարապետ Հաննեսեան ծնած է Պեղրուքի Լոր Հաճըն հայաբնակ թաղամասը, 1925-ին՝ Հաճընէն Միս պանդխտած Յակոբ Հաննեսեան և սսեցի Մաքսիմ Աւետիսեան գոյգով գոյացած ընտանիքին մէջ: Յակոբ շինարար էր, իսկ Մաքսիմ՝ տնային տնտեսուի: Անոնք ունէին նաեւ աղջիկ մը՝ Անուշ: Կարապետ յաճախած է իր ծննդավայր Լոր Հաճնոյ Սահակեան Գուէճը մինչեւ վեցերորդ դասարան, հայերէնի ուսուցիչ ունեւալով Յակոբ Պուճիգանեանը: Նախակրթարանի վեցերորդ դասարանը աւարտելէ ետք, կ'անցնի գրաշարական աշխատանքի Տօնիկեան Տպարանին մէջ: Մինչեւ աւարտելը, սակայն, դպրոցական տարիներուն իսկ, ան կ'երթար իր բնական թաղամասին մէջ գտնուող և Հնչակեան Կուսակցութեան պատկանող «Արարատ Օրաթերթ»-ին տպարանը... գրաշարութիւն սորվելու համար: Նախ սնտուկներուն մէջը

գտնուող տառատեսակները ճշդելէ ետք, գիրերը շարելու կը ձեռնարկէի, կարծես գրաշար ըլլայի: Ամառները մանաւանդ, կ'աշխատէի հայկական տպարաններէն ներս, զարգացնելու համար գրաշարութեան արհեստս»¹²: Հաւանաբար 1940-ականներու կէսերուն, Կարապետ կը ձեռնարկէ ինքնուրոյն տպագրութեան աշխատանքի, հիմնելով իր «տպարանը»: Ան կը բացատրէ, որ այդ շրջանին տպարան հաստատել կը նշանակէր գրաշարութեան մեքենան ձեռք անցընել: Ինք պահ մը *Արարատ Օրաթերթի* գրաշարական մեքենայ կը գործածէ իբրեւ տպագրական մեքենայ և, հետեւաբար, իր տպարանը կը հաստատէ Լոր Հաճընի մէջ (ուր կը գտնուէին *Արարատի* խմբագրատունն ու տպարանը), Եիրակ անունով, Սահակեան Գուէճի դիմացը: «Տպարանը երկու սենեակէ կը բաղկանար, ուր կային գրաշար մեքենայ մը և տպագրող մեքենայ մը»¹³: Կարապետ ի նք կը կատարէր գրաշարութիւնը Յակոբ Մարաֆեանի հետ, իսկ տպագրիչը մասնակի ժամանակով կ'աշխատէր, մինչ Կարապետին եղբայրը՝ Յովհաննէս¹⁴, կը կատարէր սրբագրութիւնները: Միաժամանակ ետք, Արարատ և Եիրակ տպարանները կը բաժնուին, և Հաննեսեանները կ'ունենան իրենց տպարանը՝ դարձեալ Լոր Հաճնոյ մէջ:

¹¹ Բախտատորութիւն էր, որ Հաստատութեան հիմնադիրներէն մին՝ Յովհաննէս Հաննեսեանը ողջ էր և կարելի եղաւ հարցումներ ուղղել իրեն՝ հակառակ իր յառաջացած տարիքին ու դաւաճանող յիշողութեան: Մինչ իր եղբայրը՝ Կարապետը, նոր էր մահացեր, Ս. Նահանգներու մէջ, բայց ձգեր էր տպարանի հիմնումին ու անցած պատմութեան մասին յուշերու չորս էջեր: Ձանոնք սիրայօժար մեր տրամադրութեան տակ դրաւ իր եղբորորդին՝ Վիգէն Հաննեսեանը, որ այսօր ստանձնած է տպարանը: Օգտուած ենք նաեւ Գրիգոր Շահինեանի «Հանդիսութիւն. Վկայութիւն» Կարապետ Հաննեսեան Մարդուն Մասին» յորուածէն՝ Մաղիկ, 1 Յունուար 2009, էջ 85-87:

¹² Հարցազրոյց Կարապետ Հաննեսեանի հետ, Պեղրուք, Օգոստոս 2013:

¹³ Նույնը:

¹⁴ Յովհաննէս Հաննեսեանը նախ յաճախած է Լոր Հաճնոյ Սահակեան Գուէճը, ապա մինչեւ ութերորդ՝ Համագայիկի Նշան Փալանճեան ճեմարանը: Այնուհետեւ 2-3 տարի ուսուցչութիւն ըրած է Սահակեան Գուէճին մէջ, դաստանդելով հայերէն և հայոց պատմութիւն:

Տպարանի գործունեութեան նոր հանգրուանը կը սկսի 1952-ին¹⁵, երբ այդ ամսան սկիզբը Կարապետ Հաննէսեան եւ Յովսէփ Փանոսեան «միասնաբար, որպէս գործի արհեստակից ընկերներ, կը վարձեն...[Պէրուիի հայաշատ] Նաիր Պողոտայի մայր գիծին վրայ գտնուող [կալուած մը]...որպէս ՏՊԱԸԱՆ, բաղկացած սենեակներէ, նրբանցքներէ...: Տպարանը վարձուելէն ետք սկսած էր իր աշխատանքին իր սկզբնական մեքենայով: 1954-ին տպարանը կ'օժտուէր [տպագրական], նոր մեքենայով մը եւս, 25x35 չափով, F.L. մարքայով»¹⁶: 28 Փետրուար 1956-ին Կարապետ եւ Յովսէփ «համաձայնաբար կը բաժնուին իրարմ: Կարապետ Հաննէսեան եւ իր եղբայրը՝ Յովհաննէսը կը գնեն Յովսէփ Փանոսեանի բաժինը»: Նոյն տարին, թիւ 8989 պետական հրամանագրով կ'օրինականանայ այս հաստատութիւնը: 1964-ին Պէրուիի քաղաքապետարանի թիւ 63-2467 հրամանագրով տպարանը կը դառնայ «բարձր»: 1972-ին, տպարանին կից կը հիմնուի Շիրակ Գրատուներ: 1974-ին տպարանին կալուածը կը ծախուի այլ անհատի: 1994-ին տպարանը կը փոխադրուի մօտակայ Պուրճ Համուտ հայաքանո՞շտը, ուր կը բանի ան տպագրական ամբողջական եւ կազմարարական մասնակի համակարգով: Այդ տարին տպարանին տնօրինութիւնը կը ստանձնէ Կարապետ Հաննէսեանի անդրանիկ գաւաղը՝ Վիգէնը, որ ձեռնհասօրէն կը վարէ տպարանը, անոր ապահովելով թէ՛ հայ եւ թէ՛ ոչ հայ մեծաթիւ լաճախորդներ:

Կարապետ լաւ չի յիշեր, բայց կը պնդէ, որ «Շիրակ դրինք [տպարանին] անունը, որովհետեւ Հայաստան կը խորհրդանշէր Շիրակը: Յետոյ՝ Հայաստանի մէջ Շիրակ տպարան կար, սակից ներշնչուեցանք»:

Տպարանը նշանաւոր է մանաւանդ իր երգարաններու շարքով, նաեւ՝ մանկական նկարագիրքերով ու բառարաններով: Եթէ բառարանային ու մանկապատանեկան հատորները չեն անուանակոչուած Շիրակ, այդուհանդերձ, տպարան-հրատարակչատան հրատարակած երգարանները ունեցած են ընդհանրական Շիրակ վերնագիրը, որոնցմով առաւել լ նշանաւորուած է Հաստատութիւնը:

Իսկ թէ ինչու՞ եւ ինչպէս յառաջացած է Շիրակ Երգարաններու շարք հրատարակելու գաղափարը, Կարապետ Հաննէսեան կը պատմէ. «Դպրոցէն ներս ունեցած եմ երաժշտութեան եւ հայերէն երգ սորվեցնող ուսուցիչներ, գլխավորութեամբ Համբարձում Պերպերեանի եւ Պուճիգանեան եղբայրներուն, որոնք թէ՛ երաժշտութիւն կ'ուսուցանէին եւ միաժամանակ երգչախումբ կը կազմէին աշակերտներու օժանդակութեամբ: Սահակեան Վարժարանը»¹⁷ շատ մեծ կարեւորութիւն կու տար ձայնամարգութեան դասերուն՝ աշակերտները պատրաստելու համար դպրոցի երգչախումբին, որ տարին անգամ մը համերգով կը ներկայանար ժողովուրդին...,- ու կ'աւելցնէ,- Ես Գարեգին Պուճիգանեանի խմբավարած երգչախումբին մաս կը կազմէի: Յետոյ մաս կազմեցի նաեւ Համբարձում Պերպերեանի երգչախումբին՝ ներքին փափաքիս գոհացում տալու համար: Անկից ներշնչուած՝ երգարան տպեցի: Երգչախումբերու մասնակցութիւնս պատճառ եղաւ, որ լոյս ընծայեմ այլազան

¹⁵ Շիրակ Տպարանի հրատարակած առաջին գիրքերէն է Յովսէփ Ժիռեանի (Խորհող) Երկունքի Շիթեր Քերթումածներ (1941-1952) հատորը, որուն տպագրութիւնը կ'աւարտի 20 Նոյեմբեր 1952ին:

¹⁶ Յովհաննէս Հաննէսեանի մեքենագիր «Տպարան Շիրակ Պատմական» չորսէջանի նիւթ: Այնուհետեւ եւս տպարանը ձեռք կը բերէ նոր մեքենաներ՝ 1960-ին՝ Հաճոնէլպերկ՝ 23x35 չափով, Նոյն տարին՝ Մարսիմա կտրիչ մեքենան եւ կտրիչ մեքենայ մը, 1962ին՝ Նեպիոլօ 50x70 տպագրական մեքենան, 1963-ին՝ տողաշար մեքենան:

¹⁷ Սահակեան Լիսէն յետ-Եղեռնեան լիբանանայութեան ինքնագոյն վարժարանէն, հիմնուած 1923ին:

երգարաններ նորայով կամ առանց նորայի, որոնք պահանջուեցան երգասերներու կողմէ Մփիսթքի տարածքին: Որպէսզի գոհացուցած ըլլամ հայերէն երգը սորվիլ ուզողներու փափաքը»¹⁸...

Պէտք է մատնանշել, թէ լիբանանայ համայնքի կազմաւորման առաջին իսկ տասնամեակէն առանձնացող դրսեւորում կ'ունենայ հայ երգը. կը կազմուին երգչախումբեր¹⁹, համայնքին մէջ յառաջացնելով երգի ու երաժշտութեան հանդէպ յատուկ մշակութաձոնութիւն եւ հետաքրքրութիւն: Հաւանաբար այս «շուկային» յառաջացումն էր նաեւ որ մղում տուաւ Կարապետ Հաննէսեանի մտածումին գործադրութեան դրուելուն:

Եւ այսպէս, 1953-ին լոյսին կու գայ *Շիրակ Երգարանի* առաջին հատորը, թիւ 1ը, նուիրուած Արամ Խաչատուրեանին: Հատորը հարուստ էր «նոր կենցաղի երգերով, որոնք գրեթէ կը ձայնասփռուէին հայրենի բառիտկայանէն կամ արտասանմանի մէջ ձայնապնակներու միջոցաւ կը ձայնասփռուէին տուններէ ներս»: Հատորին առաջին երգը «Գարուն Երեսան» էր: Հաննէսեան եղբայրները այնուհետեւ ամենամեայ ճշդապահութեամբ հրատարակեցին երգարան մը: Այդ երգարանները նուիրուած էին Յովհաննէս Պատալեանին, Մարթէն Եօրկանցին, Ասիս Հարմանտեանին, Լեւոն Գաթրճեանին, Արմինէ Մարտիրոսեանին, Բոպէթ Ամիրխանեանին, Սեդրակ Օվիկեանին, Արամ Խաչատուրեանին, Հայաստանի Պարի Պետական Անսամպլին, Հայաստանի Երգի Պարի Անսամպլին, Լուսինէ Զաքարեանին, Գոհար երգչախումբին,....: Անոնցմէ ոմանք ունեցան վերամշակուած վերահրատարակութիւններ: Այդ երգարաններուն թիւը հասաւ 31-ի, անկի քան 31,000 ընդհանուր տպաքանակով: Աւելի ետք, անոնք լոյս ընծայեցին նաեւ *Շիրակ Մանկապատանեկան Երգարաններ*՝ «օժանդակելու համար նոր սերունդի իգական եւ արական անդամներուն»²⁰: Հրատարակուեցաւ նաեւ 766 էջանի *Շիրակ Ընդարձակ Երգարանը*, 1990-ին²¹, հրատարակուեցաւ Շիրակ Ճամբորդական Երգարանը²², եւ երգարանաշարքի յիսնամեակին առթիւ՝ 875-էջանի *Շիրակ Երգարան 50 Ամեակը*²³:

Յաջողութիւնը շատ մեծ էր. անհա թէ ինչու եղբայրները կը նախաձեռնէին մեծածաւալ ձայնագրեալ երգարաններու հրատարակութեան 1960-ին, 1963-ին, 1967-ին, 1970-ին, 1973-ին եւ 1979-ին լոյսին բերելով *Ձայնագրեալ Շիրակ Երգարաններու* վեց հատոր²⁴: Սակայն, երբ դժուար էր դնելու անտիպ երգեր ընդգրկել նոր հատորներուն մէջ, Կարապետ Հաննէսեան կը հրաւիրուի Հայաստան, ուր «զենդյոց տուի գործունէութեանս վերաբերեալ եւ նորագոյն երգերով վերադարձայ հայրենիքէն»²⁵:

¹⁸ Հարցազրոյց Կարապետ Հաննէսեանի հետ, Պէրտիթ, Օգոստոս 2013:

¹⁹ Աւելի մանրամասն տե՛ս՝ u՝ Roubina Artinian, "Armenian Choirs in Lebanon, 1930-1980. A Bridge Between the Past and the Present"՝՝ Armenians of Lebanon: From Past Princesses and Refugees to Present-Day Community, Beirut, 2009, էջ 133-152:

²⁰ 1990-ին լոյս տեսաւ *Շիրակ Ընդարձակ Երգարանը*, 766 էջով, իսկ 1992-ին՝ *Շիրակ Դպրոցական Երգարանի հինգերորդ տպագրութիւնը*:

²¹ *Շիրակ Ընդարձակ Երգարան*, կազմ. Եւ խմբ. Կարապետ Հաննէսեան, Պէրտիթ, Տպարան Շիրակ, 1990:

²² *Շիրակ Ճամբորդական Երգարան*, կազմ. եւ խմբ. Կարապետ Հաննէսեան, Պէրտիթ, Տպարան Շիրակ, 2010:

²³ *Շիրակ Երգարան 50 Ամեակ*, կազմ. եւ խմբ. Կարապետ Հաննէսեան, Պէրտիթ, Տպարան Շիրակ, 2010:

²⁴ Անոնցմէ ոմանք ունեցած են վերահրատարակութիւններ:

²⁵ Հարցազրոյց Կարապետ Հաննէսեանի հետ, Պէրտիթ, Օգոստոս 2013:

Շիրակ Հաստատութիւն Վերոյիշեալ երեսօթին այլ դրսեւորումն է Պէրուքի արուարձան Պուրճ Համուտի մէջ տասնամեակներէ ի վեր գործող հագուստեղէնի ՇԻՐԱԿ Վաճառատունը²⁶: Հաստատութիւնը հիմնուած է 1928-ին Հալէպի մէջ, սաւանցի ձեռքէ ձեռն խաչատուր Գալուստեանի կողմէ²⁷: Խաչատուր հաւանաբար 1950-ականներուն սկիզբը կը հաստատուի Պէրուք, կ'անդամագրուի Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւն կուսակցութեան եւ իր հագուստեղէնի վաճառատունը²⁸ կը հաստատէ Պուրճ Համուտի մէջ, 1962-63-ին²⁹: Խաչատուր Գալուստեանի³⁰ վաճառատունը կը գտնուի Պուրճ Համուտի ամենաբաւուր եւ վաճառաշահ շուկա-

յին՝ Արաքս փողոցին վրայ: Հաստատութիւնը սկիզբէն եւեթ մնացած է նոյն տեղը, պարզապէս սկզբնական միայնակ վաճառատունը յետագայ տարիներուն ընդգրկած է ամբողջ շէնքը: Սկզբնական տարիներուն, հաստատութիւնը ունեցած է նաեւ կարի արտադրամաս, արդուզարդի բաժին (շպար, եւն.), այրերու, կանանց եւ փոքրերու հագուստեղէնի վաճառք, սակայն յետագային ան վերածուած է միայն կանանց հագուստեղէնի վաճառատունի:

Մեկնելով վերելը նշուած տուեալներէն եւ փաստերէն, կարելի է հետեցնել, թէ.

Ա) Հայ ինքնութեան դրսեւորումը ունի թէ՛ ակնյայտ եւ թէ՛ քողարկեալ կողմեր:

²⁶ Այս մասին նիւթերը քաղած ենք հիմնադիրին դստեր՝ Նորա Գալուստեանի հետ 12 Սեպտեմբեր 2013-ին, Պէրուքի մէջ մեր ունեցած հարցազրոյցէն: Հիմնադիրը՝ Խաչատուր Գալուստեան, մահացած է 1990-ին:

²⁷ Ընտանիքը ունէր հինգ զաւակ՝ Թադէոս, Յակոբ, Յովհաննէս, Անդրանիկ եւ Խաչատուր:

²⁸ Խաչատուրի հայրը կանուխ կը մահանայ: Մեր զրուցակիցը չկրցաւ հաստատել, թէ ընտանիքին մէջ դերձակութեամբ, կտորեղէնի կամ հագուստեղէնի գործով զբաղող անձ կար:

²⁹ Հակառակ ար իրեն հետ կ'աշխատէին իր երկու եղբայները՝ վաճառատունը իր սեփականութիւնն էր:

³⁰ Խաչատուր ընտանեւորուած է եւ ունեցած հինգ զաւակ՝ Ազիս, Մարալ, Նորա, Շողիկ եւ Խաժակ:

- Բ) Ինքնութեան սնուցանող գործօն է հայրենասիրութիւնը: Իսկ առողջ հայրենասիրութիւնը միութենական, կուսակցական, հատուածական սահմանափակումները կը շրջանցէ եւ ինքզինք կը դրսևորէ ճարտարօրէն:
- Գ) Առողջ հայրենասիրութեան դրսևորման համար անհրաժեշտ են համապատասխան էոթներ եւ անոնց տարբերակները եւ այդ էոթներուն առկայութիւնը՝ որոնող անհատին հոգեմտաւոր տեսապատկերին վրայ:
- Դ) Այս պարագային համապատասխան էոթներ էին Շրեան տեղանունը փոխարինող այլ տեղանուններ, որոնցմէ տուեալ հանգրուանին որդեգրուած է նաեւ Շիրակը:
- Ե) Այդ էոթներէն նախընտրուած է Շիրակը, որովհետեւ ան ունեցած է զանազան խորհրդանշանակիր յատկութիւններ. ա) հնչիւնական առաւելութիւններ (սիրունութիւն, քաղցրահունչութիւն, սահուն արտաբերում, անդժուար տառադարձում), բ) իմաստային առաւելութիւններ (պատմականօրէն յատկանշական Շարայի որկոր ու Շիրակի ամբար, առաստութեան, բերքի եւ բարիքի, կեանքի վերագարթօնքի, շարունակականութեան եւ տեւականութեան), գ) պատմական առաւելութիւններ եւ խորհրդանիշեր (խորհրդային Հայաստանի մէջ, բայց նաեւ արեւմտահայ նկարագիրով ու դիմագիծով, հետեւաբար նաեւ Սփիւռքին աւելի հարագատ ու սրտամօտ), դ) քաղաքական առաւելութիւններ (նոր ժամանակներու վերածնած Հայաստան, ի հակադրութիւն Յեղասպանուած Արեւմտահայաստանի ոչ շեշտակիօրէն համայնավար գունաւորումով Հայաստան), ե) առկայութիւնը իր իսկ անուան գործածութեան հանրածանօթ նախընթացի (Ալիշանի եւ Զօպանեանի աւանդը):

Հուսկ, իբրեւ խորհրդածութիւն, պէտք է նշել, որ ծրագրային ինքնութիւնը իբրեւ Դիմադրական Ինքնութեան հետեւանք որդեգրած անհատին ինքնութեան բաղադրատարրերու որոնումի եւ դրսևորումի համար, մնայուն անհրաժեշտութիւն են իմաստի, ձեռի, բովանդակութեան եւ հանրաճանաչութեան յատկանիշերով հարուստ՝ առիներող, հրապուրիչ, մրցունակ, չարաաւորուած-չխաթարուած, հզօր եւ ուժեղ, իբրեւ շեշտակիօրէն դրական դրսևորուող եւ դրական ընկալուող ազգային եւ մարդկային էոթներ, զորս ըստ պահի պատշաճութեան որդեգրէ այս կամ այն անհատը կամ հաւաքականութիւնը, երբ ան կը ջանայ իր ինքնութեան հին ու նոր տարրերը նորոգել, վերադասաւորել, վերակերտել:

ТОПОНИМ “ШИРАК” КАК СИМВОЛ АРМЕНИИ И АРМЯН

Резюме

А. Дакесян

Спасшиеся от Геноцида беженцы-армяне после того, как обосновавшись в арабских странах Ближнего Востока, стали налаживать новые бытовые условия, постепенно восстанавливать традиционный образ жизни. Естественно, условия и реалии были другие, и реконструкция традиционного быта претерпела изменения.

Стремясь возродить свою былую жизнь, беженцы своим новым поселениям давали названия своей исторической родины: Нор (новый) Сис, Нор Ада-на, Нор Зейтун, Нор Айнтап, Нор Ачн. Тоже самое происходило с названиями земляческих газет: Нор Малатия, Нор Себастья и т.д. Топонимами утраченной родины они давали имена своим детям: Тарон, Сасун... Однако в первые десятилетия формирования Диаспоры появились течения, симпатизирующие советско-

մու строю и ненавидящие его, что и придавало новые окраски процессу использования топонимов.

Так как название столицы Советской Армении больше всех ассоциировалось с советской символикой, армяне Бейрута в силу политических и экономических соображений отказались от его использования. Новым, более обобщенным названием, совмещающим старое с новым, становится топоним Ширак. Трудно настаивать на том, что топоним Ширак начал символизировать Армению в Диаспоре именно в этот период. Но именно этот топоним преобрел те качества, которые способствовали восприятию его как такового. Необходимо прояснить, что топоним Ширак использовался также до Геноцида армян, но на протяжении последнего столетия приобрел новое, значительное переосмысление.

Статья относится к двум фактам, способствующим переосмыслению топонима Ширак в последнее столетие в жизни диаспоры Бейрута.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Տաղտեան Անդրանիկ Մանուկի - դոկտ., Բեյրութի Հայկազյան համալսարանի Հայկական սփյուռքի ուսումնասիրության կենտրոնի տնօրեն,
Email: ANDRANIG.DAGESIAN@haigazian.edu.lb